

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV AKADEMIE VĚD ČESKÉ REPUBLIKY
V BRNĚ

PŘEHLED VÝZKUMŮ
39 (1995-1996)

ISSN 1211-7250
ISBN 80-86023-17-6

BRNO 1999

PŘEHLED VÝZKUMŮ 39 (1995-1996)

Vydává:	Archeologický ústav AV ČR Brno Královopolská 147, 612 00 Brno E-mail: ps@iabrno.cz http://www.iabrno.cz/3ca.htm
Odpovědný redaktor:	PhDr. Jaroslav Tejral, DrSc.
Redakce a příprava pro tisk:	Mgr. Balázs Komoróczy, Ing. Petr Škrdla
Na titulním listě:	Římská bronzová kolínkovitá spona z Mušova
Kresba:	Lubomíra Trávničková
Tisk:	Bekros
Náklad:	350 ks

Publikace neprošla redakční ani jazykovou úpravou.

Published by:

AÚ AV ČR Brno, Královopolská 147, 612 00

All rights reserved.

© 1999 by the Authors and IA AS CR Brno.

Z ČINNOSTI ARCHEOLOGICKÉHO ÚSTAVU AV ČR BRNO V LETECH 1995-1996

Další dva roky činnosti Archeologického ústavu AV ČR Brno po jeho transformaci a přesunu na nové pracoviště v roce 1993 byly po nezbytné stabilizaci věnovány dalšímu intenzivnímu rozvíjení již vytčené vědní koncepce, vycházející ze stávajících personálních, technických a informačních kapacit i z tradic výzkumu. V letech 1995 a 1996 tak bylo především pokračováno v soustředěném studiu tří zvláště vybraných historických témat širokého evropského významu. Prvým z nich byl výzkum vývoje v paleolitu, s koncentrací na výzkum šíření prvních populací moderního člověka v Evropě a zvláště v regionu středního Podunají a Moravy, jednoho z prvotních civilizačních center Evropy. Dalším stěžejním tématem se stal zrod středoevropské kulturní oblasti, spjatý s antickým Římem a jeho mocenským zásahem do severního Podunají v 1. - 3. století po Kristu a následně i krystalizace základů středoevropských národností a jejich kultur v době stěhování národů. Třetí zásadní tematický okruh představovala problematika historického a kulturního vývoje v době Velké Moravy a osudů našich zemí v souvislostech dějin středověké střední Evropy 10. - 12. století. Vhodným doplněním těchto hlavních výzkumných okruhů se ukázaly být ale i další aktivity, zaměřené na vybrané problémy moravského pravěku, zvláště starší a střední doby bronzové a laténu. Všechna tato témata byla řešena jak formou interních ústavních projektů, tak formou grantů a v neposlední řadě i na bázi mezinárodních projektů (Francie, Německo, Rakousko, USA).

V letech 1995 a 1996 byl Archeologický ústav AV ČR Brno nositelem šesti domácích a jednoho zahraničního grantu, další grantový projekt byl řešen v participaci. Na problematiku paleolitu byl zaměřen jednak nadací L. S. B. Leakeye (Berkeley, USA) od roku 1992 poskytnutý grant „Dolní Věstonice and Pavlov“, jednak grant GA ČR č. 2 359 na roky 1993 - 1995 „Gravettien jižní Moravy“ (řešitelem obou byl PhDr. J. Svoboda, DrSc.). Tématice 1. - 3. století po Kristu byl věnován grant GA ČR č. 0782 na roky 1994 - 1996 „Římský vojenský zásah a místní populace severně od středního Dunaje v prvních třech stoletích po Kristu“ (řešitel PhDr. J. Tejral, DrSc.), celá skupina dalších grantových úkolů se dotýkala velkomoravského období. Hned dva granty a dlouhodobý projekt zpracovávaly výsledky dlouholetých výzkumů mikulčického mocenského centra, vedle grantu GA ČR č. 404/96/0109 „Mikulčické Valy v proměnách údolní nivy v holocénu“ a projektu č. 404/96 K 089 „Sídelní aglomerace velkomoravských mocenských center v proměnách údolní nivy“ na roky 1996 - 2001 šlo také o grant GA AV ČR č. 901 106 na léta 1993 - 1995 „Stratigrafie slovanského hradiště v Mikulčicích a její chronologická kritéria“ (řešitelem všech tří grantů PhDr. L. Poláček, CSc.). K úzce příbuzné problematice se vztahoval i grant GA AV ČR č. 9 001 502 na roky 1995 - 1996 „Výšinné hradiště Staré Zámky v Brně - Líšni v časném středověku“ (řešitel PhDr. Č. Staňa, CSc.). Výčet lze uzavřít grantem GA ČR č. 404/96/0711 na roky 1996 - 1998 „Hrady českého Slezska“, na jehož řešení za ústav participoval PhDr. P. Kouřil, CSc. (nositelem Slezská Universita v Opavě). V celkové bilanci nelze opomenout ani spolupráci ústavních badatelů při studiu vytčených problémových okruhů s odborníky mnoha zahraničních vědeckých institucí, rozvíjenou v rámci celkem jedenácti mezinárodních vědeckých projektů. Výsledkem všech těchto výzkumných aktivit odborných a vědeckých pracovníků ústavu bylo v uvedeném období více než 180 titulů, publikovaných jak monograficky, tak v množství odborných studií a článků, nebo do tisku odevzdaných. Spolu s orientací na základní teoretický výzkum byly nadále utlumeny terénní aktivity, jednoznačně orientované pouze na soustavné výzkumy lokalit nejtěsněji spjatých se stěžejními ústavními projekty (Mušov - Hradisko a okolí, Chotěbuz - Podobora, Dolní Věstonice, Petřkovice).

V návaznosti na řešené problémové okruhy bylo dále modifikováno organizační členění ústavu. Zachována byla tři základní vědecko-výzkumná střediska, opírající se ve své činnosti o provoz jednotlivých ústavních výzkumných základen, z třetího z nich však bylo vyčleněno samostatné oddělení prospekční a činnost střediska samotného byla zaměřena zcela na problematiku paleolitu. V letech 1995 - 1996 tak byl ústav strukturován do následujících útvarů:

- I. Středisko pro výzkum paleolitu a paleoetnologie, se základnou pro výzkum paleolitu v Dolních Věstonicích (vedoucí PhDr. J. Svoboda, DrSc.);
- II. Středisko pro archeologii doby římské a stěhování národů, se základnou pro výzkum římského vojenského zásahu v Mušově - Dolních Dunajovicích (vedoucí PhDr. J. Tejral, DrSc.);
- III. Středisko pro slovanskou a časně středověkou archeologii, se základnou pro výzkum velkomoravského období v Mikulčicích (vedoucí PhDr. Č. Staňa, CSc., od 1. 3. 1996 pak PhDr. P. Kouřil, CSc.).

V souvislosti s naplňováním programu státní archeologické databáze bylo dále nově zřízeno Oddělení archeologické databáze a moravsko-slezského pravěku (vedoucí doc. PhDr. S. Stuchlík, CSc.), prospekční a laboratorní převozy byly koncentrovány do rovněž nově ustanoveného Oddělení archeologické prospekce a mezioborové spolupráce (vedoucí RNDr. V. Hašek, DrSc.). Beze změn fungovaly konečně dva útvary vědecko-servisní, Útvar vědeckých informací (knihovna, centrální archiv pro Moravu a české Slezsko, ediční úsek) a technicko - hospodářský útvar. Funkci ředitele vykonával ve svém druhém funkčním období PhDr. J. Tejral, DrSc., funkci statutárního zástupce ředitele a předsedy vědecké rady ústavu pak PhDr. P. Kouřil, CSc. Významným momentem v práci ústavu se stalo hodnocení jeho činnosti Akademickým hodnotitelským grémiem při AV ČR, realizované ve dnech 11. - 13. 12. 1995 oborovým grémiem deseti mimo AV ČR stojících specialistů v oboru z ČR, Francie, Německa, Polska, Rakouska a Slovenska. Grémium na základě provedeného hodnocení jednomyslně zdůraznilo nezastupitelné místo ústavu v rámci AV ČR a doporučilo jeho další podporu ze strany ústředních orgánů AV ČR v maximální možné míře, vysoce byla hodnocena zejména rozšířená publikační aktivita ústavu a organizace mezinárodních konferencí se značným ohlasem. Zároveň však upozornilo na další možná zlepšení činnosti, zvláště v oblasti technického vybavení, především počítačové techniky a v oblasti velmi omezených prostorových kapacit.

Dominující směry základního výzkumu odrážela v letech 1995 a 1996 úzce i vlastní ediční činnost Archeologického ústavu AV ČR v Brně. Nově zřízená ediční řada Spisy Archeologického ústavu AV ČR v Brně byla v tomto období rozhojněna o pět dalších titulů. Druhý svazek publikoval čtyři zásadní materiálové studie k dlouholetým výzkumům na mikulčických Valcích (Daim, F. - Poláček, L. /Hrsg./: Studien zum Burgwall von Mikulčice I, Brno 1995, 469 str.), čtvrtý a šestý díl této ediční řady se týkal problematiky slovanského období 8. - 11. století, zejména keramiky a otázek dlouhodobých výzkumů velkých hradišť té doby, jak ji řešily příspěvky více domácích i zahraničních badatelů, přednesené na ústavem pořádaných konferencích (Poláček, L. /Hrsg./: Slawische Keramik in Mitteleuropa vom 8. bis zum 11. Jahrhundert. Terminologie und Beschreibung. Internationalen Tagungen in Mikulčice II, Brno 1995, 235 str.; Staňa, Č. - Poláček, L. /Hrsg./: Frühmittelalterliche Machtzentren in Mitteleuropa. Mehrjährige Grabungen und ihre Auswertung. Internationale Tagungen in Mikulčice III, Brno 1996, 332 str.). Třetí svazek obsáhl příspěvky z mezinárodní konference, ústavem pořádané v roce 1994 společně s AÚ SAV v Nitře a věnované etnokulturním a sociopolitickým kontaktům místních populací a jejich vztahům k římské říši do počátku 2.

století (Tejral, J. - Pieta, K. - Rajtár, J. /Hrsg./: *Kelten, Germanen, Römer vom Ausklang der Latène-Zivilisation bis zum 2. Jahrhundert*, Brno 1995, 213 str.), pátý konečně pak tématické referáty ze symposia, ústavem organizovaného k problematice paleolitu (Svoboda, J. /ed./: *Paleolithic in the Middle Danube region. Anniversary volume to Bohuslav Klíma*, Brno 1996, 323 str.). Mimo zavedené ediční řady vydal ústav ve spolupráci s universitou v Liège dvě monografie, v interdisciplinárním měřítku zpracovávající starší výzkumy na proslulých gravettských sídlištích pod Pavlovskými vrchy (Svoboda, J. /ed./: *Pavlov I. Excavations 1952 - 1953. ERAUL, The Dolní Věstonice Studies 2*, Liège - Brno 1995, 234 str.; Klíma, B.: *Dolní Věstonice II. Ein Mammutjägerrastplatz und seine Bestattungen. ERAUL, The Dolní Věstonice Studies 3*, Liège - Brno 1995, 183 str., 126 obr.). Po delší odmlce se podařilo obnovit tradiční ediční řadu Studií Archeologického ústavu AV ČR v Brně, v letech 1995 a 1996 vyšly sešity XV/1 a XVI/1 (Souchopová, V.: *Počátky západoslovanského hutnictví železa ve světle pramenů z Moravy*, Brno 1995, 121 str., 23 tab.; Stuchlík, S. - Stuchlíková, J.: *Pravěká pohřebiště v Moravské Nové Vsi - Hruškách*, Brno 1996, 216 str., 50 obr., 16 tab.). Z řady nově koncipovaného, ústavem vydávaného periodika „Přehled výzkumů“ se naproti tomu podařilo vydat pouze svazek věnovaný roku 1992 (*Přehled výzkumů 1992*, Brno 1996, 154 str., 32 tab.), značný časový skluz v edici tohoto periodika byl částečně napraven až v roce 1997.

K řešení vytčených základních témat výzkumu byla směřována i všechna ústavem v letech 1995 a 1996 pořádaná či spolupřádaná symposia, kolokvia a konference, vždy s bohatou účastí zahraničních odborníků. Paleolitického období se týkala jednak konference „Paleolithic in the Middle Danube area“, uskutečněná v Dolních Věstonicích a na hradě Falkensteinu k výročí 70. narozenin B. Klímy ve dnech 7. a 8. dubna 1995, jednak symposium „Coping with Deteriorating Climate, 30 - 20 kyr bp. Paleolithic Occupation of Europe“, které proběhlo v Dolních Věstonicích a Pavlově 11. - 15. října 1995. Dějinným a kulturním procesům ve středním Podunají v 1. - 3. století po Kristu bylo věnováno mezinárodní symposium „Grundprobleme der frühgeschichtlichen Entwicklung im mittleren Donaauraum - Metallgewinnung und Verarbeitung in der Antike - Schwerpunkt Eisen“, 4. - 7. prosince 1995 pořádané v rakouském Zwettlu ve spolupráci s rakouskou Akademií věd, Institutem f. Ur- und Frühgeschichte University ve Vídni a AÚ SAV v Nitra a následně i další mezinárodní symposium „Das mitteleuropäische Barbaricum und die Krise des römischen Weltreiches im 3. Jahrhundert“ 3. a 4. prosince 1996 v Brně a Kravsku. Hned tři akce byly zaměřeny na další poznání pozdní doby římské a stěhování národů, v Brně a Kravsku to byla tématická kolokvia „Neue Beiträge zur Erforschung der Spätantike im mittleren Donaauraum“ ve dnech 17. - 20. května 1995 a „Amber and Trade Routes as a Factor of Cultur Migrations - Peregrinatio Gothica V“ v termínu 15. - 19. května 1996, v rámci společného projektu s Centre National de la Recherche Scientifique byla pak 24. - 29. června 1996 realizována konference „L'Occident romain et l'Europe au début de l'époque des Grandes Migrations“ ve francouzském Caen. Na zkoumání slovanské keramiky byla konečně směřována další dvě z řady mikulčických kolokvií, „Möglichkeiten und Grenzen der archäologischen und naturwissenschaftlichen Untersuchung an frühmittelalterlicher slawischer Keramik“ (Mikulčice 22. - 24. května 1995) a „Graphittonkeramik des 8. - 13. Jahrhunderts in Mitteleuropa“ (Mikulčice 20. - 22. května 1996).

Nedílnou součástí odborných aktivit ústavu byly i v letech 1995 a 1996 nejrůznější popularizační akce, prezentující výsledky činnosti Archeologického ústavu AV ČR v Brně nejširší veřejnosti. Vedle přednáškové činnosti a spolupráce s informačními médii šlo především o několik výstav, pracovníky ústavu připravených ve spolupráci s domácími i zahraničními muzejními institucemi. V roce 1995 lze uvést výstavu „Schamanenzauber und

Eiszeitkunst - Das Leben in der Altsteinzeit an Thaya, Pulkau und Donau“ v muzeu v rakouském Eggenburgu, prezentující i nové atraktivní nálezy z paleolitických lokalit jižní Moravy, v roce následujícím přiblížily aktuální poznatky z výzkumů ústavu expozice „Nové výzkumy pohřebišť z doby bronzové na jižní Moravě“ v Regionálním muzeu Mikulov ve dnech 26. 10. 1996 - 30. 6. 1997 a „Chotěbuz - Podobora, halštatské a slovanské hradisko (20 let archeologických výzkumů)“ v Muzeu Český Těšín 11. 7. - 30. 9. 1996. Další akce zpřístupňovaly také starší muzejní fondy (např. výstava „Z archeologických sbírek Ivančického muzea“ v Okresním muzeu Brno-venkov v Ivančicích 30. 10. 1996 - 15. 2. 1997), nebo inovovaly stávající expozice i nejvýznamnějších archeologických památek (námět a libreto nové muzejní expozice pro Národní kulturní památku Mikulčice).

Jiří Doležel, AÚ AV ČR Brno

STŘEDISKO PRO PALEOLIT A PALEOETNOLOGII PŘI AÚ AV ČR BRNO

V roce 1995 vyčlenil ředitel Archeologického ústavu AV ČR v Brně z rámce dosavadního Střediska pro archeologii a životní prostředí Středisko pro výzkum paleolitu a paleoetnologie. Cílem střediska je postupné zpracování a publikace archeologického, antropologického a osteologického materiálu soustředěného v průběhu dosavadních terénních výzkumů na pracovišti v Dolních Věstonicích (zejména lokality Pavlov, Dolní Věstonice, Stránská skála, Petřkovice, Předmostí a regiony Vyškovské brány, Hradištského příkopu, Moravského krasu a Polomených hor). Středisko dále usiluje o udržení kontinuity terénního výzkumu těchto lokalit, ovšem s důrazem na účelnou strategii rozmístění nových akcí v terénu a při aplikaci progresivních metod terénní dokumentace. Konečně jde i o teoretické vyhodnocení unikátních lokalit, které jednotlivě i jako celek svým významem daleko přesahují hranice Evropy.

Výzkumné i teoretické úkoly pracoviště se od počátku soustřeďovaly kolem tří hlavních výzkumných témat:

1. Počátky mladého paleolitu (zejména výzkum a zpracování Stránské skály ve světle širších srovnání s regionem Předního východu)
2. Gravettien jako biokulturní systém (interdisciplinární zpracování skupiny velkých loveckých sídlišť v pásmu Pavlovských vrchů, Hradištského příkopu a Moravské brány)
3. Mezolit z perspektivy regionu (srovnání struktury mezolitického osídlení jižní Moravy a Polomených hor).

Během času tuto základní strukturu obohatilo několik menších úkolů, jmenovitě postupné zpracovávání našich krasových lokalit.

K plnění těchto úkolů se stabilizoval základní tým několika archeologů a antropologa, soustředěných kolem pracoviště v Dolních Věstonicích, který je napojen na řadu specializovaných, a to především přírodovědných pracovišť v ČR (Přírodovědecká fakulta MU, Český geologický ústav, Geologický ústav AV ČR), v Evropě (Královský ústav přír. věd v Bruselu, univerzity v Leidenu a v Groningen) a zvláště v USA (Harvardská univerzita a univerzity v Novém Mexiku, Illinois, Kansasu a další). Výsledky činnosti jsou prezentovány v rámci specializované monografické řady Dolnověstonické studie (zatím 4 svazky věnované paleolitu Moravy a Slezska obecně a lokalitám Pavlov I a Dolní Věstonice II zvláště) i v rámci tématických konferencí.

Jiří Svoboda, AÚ AV ČR